

Серія «Усі уроки»

Г. Д. Довгань

Усі уроки
ГЕОГРАФІЇ
6 клас

Навчально-методичний посібник

Харків
Видавнича група «Основа»
2014

УДК 91
ББК 74.262.6
Д58

Серія «Усі уроки»
Заснована 2005 року

Автор:
Галина Дмитрівна Довгань,
учитель географії вищої категорії, учитель-методист

Довгань Г. Д.
Д58 Усі уроки географії. 6 клас : навч.-метод. посіб. [Текст]/
Г. Д. Довгань. — Х. : ВГ «Основа», 2014. — 318, [2] с. :
іл., табл. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-2140-3.

Посібник містить розробки всіх уроків географії у 6 класі за чинною програмою з використанням сучасних методів та прийомів навчання. Особливу увагу автор приділив рекомендаціям щодо проведення етапу мотивації, а також варіативності завдань для актуалізації та закріплення. Пропонуються також додаткові матеріали, завдання творчого рівня. Для вчителів географії, студентів ВНЗ.

УДК 91
ББК 74.262.6

ISBN 978-617-00-2140-3

© Довгань Г. Д., 2014
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2014

ПЕРЕДМОВА

Шановні колеги!

Вашій увазі пропонуємо посібник, присвячений викладанню курсу «Загальна географія», головне завдання якого — не лише ознайомити учнів з основами науки географії, але й створити позитивну мотивацію здобуття географічної освіти надалі.

Посібник підготовлений відповідно до Нової програми Міністерства освіти і науки України, розробленої на основі положень Державного стандарту базової (основної) середньої освіти. У посібнику представлено детальні розробки уроків, які супроводжуються методичними рекомендаціями щодо використання різноманітних сучасних методів і прийомів навчання. Також до посібника вміщено варіанти завдань для проведення уроків підсумкового контролю, додаткові матеріали до кожного уроку, так звані «цікавинки», які вчитель може використати на власний розсуд.

Для кожного уроку зазначено тип, мету, обладнання, яке використовують, очікувані результати. Особливу увагу приділено створенню позитивної мотивації на уроці, адже якщо є мотив, то буде й бажання працювати та досягати певних результатів. Для проведення етапів актуалізації та закріплення пропонуємо кілька альтернативних варіантів завдань і прийомів їх виконання, які розраховані на різні рівні підготовки та розвитку дитячого колективу. Такий підхід є актуальним, коли в одній паралелі є класи з різним рівнем сформованості навчальних умінь і навичок. Крім того, завдання творчого характеру, зокрема з позначкою [*], можна використати для індивідуальної роботи з обдарованими дітьми. Завдання із позначкою [і], розраховані на індивідуальну роботу, але вже для дітей, яким складно засвоювати навчальний матеріал.

Для проведення етапу вивчення нового матеріалу розроблено розгорнутий план з рекомендаціями різноманітних форм і прийомів його проведення. Зазвичай це групові, парні форми роботи, які чергуються з фронтальними та такими, що передбачають постійну активну участь учня в роботі на уроці. Головна мета такої

роботи — не лише самостійне здобуття учнем певних знань, але й розвиток його здібностей. А якщо цей процес протікає в атмосфері співпраці, то ефективність навчання є найвищою.

Урок завершують різноманітні види домашнього завдання — на розсуд учителя, зокрема й індивідуального характеру, випереджальні, а також своєрідні «нагадувалки» — що учні мають принести із собою наступного уроку та що вчитель повинен підготувати заздалегідь, щоб не витрачати час на уроці.

Уроки узагальнення і систематизації знань подані у вигляді нестандартних занять — ігри, КВК, дискусії та ін. Також наведено таблицю можливих прийомів для використання на різних етапах уроку.

У програмі заплановано резерв часу, який автор пропонує висловлювати поступово, додаючи до кожного розділу урок-повторення, перевірки рівня засвоєння знань та вмінь.

Сподіваємося, що посібник надасть вам реальну допомогу в підготовці та проведенні уроків. Успіхів вам і натхнення!

ВСТУП

УРОК 1

ГЕОГРАФІЯ — НАУКА ПРО ЗЕМЛЮ

Мета:

- формувати в учнів загальні уявлення про географію як науку;
- ознайомити зі структурою курсу, джерелами географічних знань;
- розвивати первинні навички добору географічної інформації з різних джерел географічних знань;
- сприяти розумінню ролі географічних знань у житті людей, усвідомленню необхідності читати;
- створювати умови для зацікавлення учнів у вивченні географії.

Обладнання: підручники, атласи, енциклопедії, географічні довідники, електронні географічні атласи та посібники, журнали «Вокруг света», «Гео», книги Ж. Верна, Р. Стівенсона, Ю. Сенкевича та ін.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Очікувані результати: учні навчаться:

- розрізняти складові географічної науки,
- підбирати географічну інформацію з різних джерел та визначати її корисність для себе;
- пояснювати на конкретних прикладах значення географії для життєдіяльності людини.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

- Організаційно-дисциплінарні вимоги до вивчення курсу.
- Ознайомлення з критеріями оцінювання навчальних досягнень.
- Види контролю та практичних робіт.
- Необхідні матеріали для вивчення предмета протягом року (підручник, зошит, зошит з друкованою основою для практичних робіт, атлас, контурні карти тощо).

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

△ Прийом «Приваблива мета»

Кожен із вас, мабуть, запускав паперові кораблики весняними струмками і, можливо, мріяв вирушити з ними в далекі казкові мандри. Хто ж не мріяв про далекі країни та пригоди разом із літературними та кінематографічними героями!

Чи траплялося вам уявляти себе відважним першовідкривачем незвіданих земель, що продирається звивистими стежками в лісі? На уроках географії на вас очікуватимуть захопливі подорожі, дивовижні відкриття, цікаві ігри. Однак хто ж вирушає в подорож без попередньої підготовки. Будь-який досвідчений мандрівник знає: до відкриттів слід ретельно готуватися. І допоможе нам у цьому наука географія.

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1 Формування поняття «географія»

☑ *Географія* — наука, що вивчає природу Землі, населення та його господарську діяльність. Слово «географія» в перекладі з грецької мови означає «землеопис» («гео» — земля, «графо» — пишу). Уперше його застосував давньогрецький учений Ератосфен.

2 Завдання географії давніх часів та сучасної географії

Географія давніх часів прагнула відповісти на питання: де? і що? Сучасна географія намагається відповісти на питання: як? і чому?

3 Система географічних наук (робота зі схемою підручника)

Сучасна географія є системою географічних наук про Землю. Залежно від особливостей об'єктів дослідження систему географічних наук розділяють на фізичну та соціально-економічну географію.

Фізична географія вивчає природу Землі, явища та процеси, що відбуваються на ній. Фізична географія поєднує науки, безперервно пов'язані між собою: землезнавство, геоморфологію, метеорологію, кліматологію, гідрологію, океанологію, ґрунтознавство та багато інших.

Соціально-економічна географія вивчає населення Землі та його господарську діяльність. Соціально-економічну географію складають різні науки, такі як, наприклад, географія населення, географія промисловості, географія сільського господарства та багато інших.

Особливе місце в системі географічних наук посідає картографія — наука про карти, методи їх створення та використання.

Новим напрямом географічної науки є геоінформатика, що створює та використовує географічні інформаційні системи (ГІС).

Висновок 1. Унікальність географічної науки полягає в тому, що вона вивчає і природу, і людську діяльність, і весь світ загалом. Отже, її дослідження є всебічними.

4 Що вивчає курс «Загальна географія» (ознайомлення зі змістом підручника)

Робота в групах

Кожна група отримує завдання ознайомитися з тематичним змістом певного розділу підручника та з'ясувати, що є об'єктом його вивчення. Висновки груп учитель записує на дошці.

Висновок 2. У 6 класі з курсу «Загальна географія» ви дізнаєтеся про мандрівників та їхні відкриття, навчитеся розуміти «мову» географічних карт, відкриєте для себе особливості оболонки нашої планети — літосфери, гідросфери, атмосфери, біосфери; ознайомитеся з розташуванням і культурними цінностями народів нашої планети.

5 Джерела географічних знань

Географічні карти та друковані видання (підручники, посібники, довідники, енциклопедії, журнали, художня література), мультимедійні джерела (теле- і радіопередачі, відеофільми, навчальні комп'ютерні ігри, Інтернет), музейні експозиції, власні спостереження тощо.

6 Значення географічних знань у житті людини

△ **Приєм «Мікрофон»**

Учні по черзі наводять приклади необхідності географічних знань для людей різних професій та власно для себе.

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

△ **Приєм «Бліцопитування»**

- ▼ Як дослівно перекласти слово «географія»?
- ▼ Кого з давніх учених називають «батьком географії»?
- ▼ Що вивчає фізична географія?
- ▼ Що вивчає соціально-економічна географія?
- ▼ Чому географія не втратила свого значення з давніх часів і до наших днів?



△ Конкурс загадок [*]

Учитель роздає кожній групі аркуш із назвою географічної науки або джерела географічних знань і пропонує написати чотиривірш-загадку до вказаного слова.

2

альтернативний
варіант

△ Мандрівка в Інтернет

Учитель пропонує учням самостійно знайти в мережі Інтернет інформацію про географічні науки:

- кліматологію;
- геоморфологію;
- ґрунтознавство;
- гідрологію тощо.

V. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

△ Рефлексія

Висловіть свої враження від першого уроку географії, починаючи речення з фраз:

- ▼ Я дізнався...
- ▼ Я навчився...
- ▼ Мені сподобалося...
- ▼ Мене здивувало...

△ Заключне слово вчителя

Географія — це наука, що вивчає природу Землі, населення та його господарську діяльність.

Сучасну географію складають багато наук, які об'єднують у два напрями:

- фізичну географію;
- соціально-економічну.

Щоб успішно вивчати географію, бажано користуватися різноманітними джерелами географічних знань, багато читати та опанувати навички роботи з комп'ютером.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати відповідний текст підручника.
2. Скласти список книг з географії, які є вдома.
3. Знайти будь-яку газету (можна електронне видання), виписати географічні терміни та назви.
4. Зробити картку «Світлофор» (один бік — червоний, другий — зелений).

УРОК 2

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета:

- ознайомити учнів із методами пізнання природи, формувати навички користуватися ними в повсякденному житті та для отримання нових знань; вдосконалювати вміння вести власні географічні спостереження, оформляти результати спостережень, користуватися метеорологічними приладами;
- розвивати спостережливість, увагу, комунікативність; формувати вміння та навички безпечного користування вимірювальними приладами;
- виховувати любов до довкілля, бажання його пізнавати.

Обладнання: настінний календар погоди, термометр, флюгер, барометр-анероїд, опадомір, гномон, великий шкільний транспортир.

Тип уроку: комбінований.

Очікувані результати: учні зможуть називати основні прилади для географічних спостережень, наводити приклади методів географічних досліджень, оцінювати значення проведення власних спостережень у природі.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ І ВМІНЬ

△ **Приєм «Бліцопитування»**

- ▼ Що означає слово географія?
- ▼ Які завдання виконує сучасна географія?
- ▼ Назвіть відомі вам географічні науки та об'єкти їх вивчення.
- ▼ Назвіть джерела географічних знань, які ви вважаєте для себе найважливішими.
- ▼ Які способи здобуття географічних знань вам відомі?
- ▼ Як спостереження за живою та неживою природою ви проводили в початковій школі та 5 класі?

△ **Перевірка домашнього завдання**

Які географічні терміни та поняття ви знайшли в періодичних виданнях? Чи всі ви знаєте або можете пояснити? Чому?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

△ Прийом «Практична теорія»

Минулого уроку ви дізналися про загальний зміст курсу географії в 6-му класі. У кожній науці є свої способи досліджень. Деякі з них вам відомі — це, насамперед, спостереження за погодою, висотою Сонця над горизонтом, сезонними змінами в природі.

Для чого, на вашу думку, вам потрібно вчитися проводити власні спостереження, адже зараз багато інформаційних джерел, де про все можна дізнатися у готовому вигляді?

Відповіді учнів.

Навчитися спостерігати за географічними об'єктами та явищами природи, пояснювати їхні особливості, виконувати вимірювальні роботи потрібно перш за все для того, щоб краще зрозуміти зміст курсу. Результати власних спостережень ви використаєте під час виконання практичних завдань з теми «Атмосфера». Крім цього, регулярні спостереження за погодою сприяють розвитку спостережливості та уваги.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1 Методи (способи) географічних досліджень

☑ **Географічні дослідження** — це різновид наукових досліджень, у результаті яких збирається та поширюється географічна інформація.

☑ **Методи досліджень** — це певні способи, за допомогою яких вивчають ті чи інші об'єкти, явища, процеси природи та суспільства.

У період накопичення географічних знань основним був метод географічних експедицій і спостережень, під час яких описували нові землі або яке-небудь природне явище. Різні способи географічних досліджень об'єктів на відстані, до яких із тих чи інших причин дістатися неможливо, називають дистанційними методами. У звітах експедицій минулого описи та малюнки робили зі значної відстані. Істотно підвищилася якість дистанційних методів, коли мандрівники почали використовувати аерофотозйомку.

У наш час найціннішу інформацію вчені одержують за допомогою космічних знімків. Із їхньою допомогою створюють бази даних географічних інформаційних систем (ГІС), складають електронні карти й атласи. Комп'ютерні програми дозволяють моделювати

та прогнозувати географічні процеси і явища, також їхні наслідки. Сучасні географи під час вивчення природи використовують фізичні, хімічні, біологічні методи дослідження. Одним із найпоширеніших способів пізнання навколишнього світу є картографічний метод — зображення природних процесів і явищ за допомогою умовних знаків.

Висновок 1. Географічні знання здобувають різними способами (методами). Серед них є загальнонаукові та суто географічні. Значну кількість інформації містять географічні карти, тому важливо навчитися правильно її читати.

2 Організація власних географічних спостережень.

- Показники погоди та прилади, що визначають їх, одиниці вимірювання.
- Підготовка «Метеожурналу».

Зразок метеожурналу

Дата	Час	Температура повітря	Атмосферний тиск (знижується, підвищується, не змінюється)	Вітер	Хмарність	Опади	Загальний характер погоди

Позначення:

Види опадів

Дощ	Мряка	Град	Сніг	Іній	Ожеледь	Туман	Роса
∴	,	△	✱	┌	~	≡	∩

Хмарність

Безхмарно	Мінлива хмарність	Суцільна хмарність
○	◐	●

- в) Визначення висоти Сонця над горизонтом (за допомогою гномона, нитки та великого транспортира).
- г) Фенологічні спостереження (спостереження за сезонними змінами в рослинності та тваринному світі).

V. ПРОБНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ

△ «Метеожурнал» (робота в групах)

- а) Кожна група проводить вимірювання або спостереження одного з показників — погоди (температури, тиску тощо). Якщо є можливість, групам роздають необхідні прилади.
- б) Представники груп називають результат та пояснюють способи своїх спостережень.
- в) Результати спостережень записують до зведеного «Метеожурналу».

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

△ Прийом «П'ять речень» (робота в парах)

Завдання. Використовуючи характеристики погоди з метеожурналу за допомогою п'яти речень, опишіть погоду сьогоднішнього дня.

VII. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

△ Заключне слово вчителя

Сьогодні ви дізналися про основні методи географічних досліджень. Багато вчених починають свої дослідження із спостережень. Перші кроки у світ географічної науки ви зможете зробити, проводячи власні спостереження за погодою та природними явищами.

Це допоможе вам збагатити та поглибити ваші знання про природу, самостійно знайти пояснення явищам та процесам, що в ній відбуваються.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати відповідний текст підручника.
2. Розпочати проведення регулярних спостережень за погодою.
3. Дібрати прислів'я, приказки, народні прикмети про сезонні зміни в природі, про погоду.
4. Написати твір-мініатюру «Осінь», у якому відобразити свої спостереження за погодою та сезонними змінами у природі.

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДО УРОКУ

Одним із найважливіших завдань, які стоять перед сучасними географами, є вивчення зв'язків між територією і результатами життєдіяльності людини. При цьому головним джерелом інформації є карта — графічне зображення того чи іншого явища, яке ми з вами можемо спостерігати на невеликій ділянці земної поверхні або навіть на всій Землі.

Коли з'явилися знімки Землі з повітря та з супутників, стало можливим створювати карти великих ділянок земної поверхні з дуже високою точністю, тобто наближених до реальності. Але для роботи зі значною кількістю отриманої інформації знадобилися нові інструменти, які б дозволили обробляти та використовувати її повному. Такі інструменти було розроблено після того, як у картографії почали застосовувати комп'ютерну техніку. Треба було створити цілу низку потужних засобів, необхідних для пошуку, зберігання і обробки безлічі географічних даних для використання в різних сферах життя (наприклад, в автомобільному транспорті, у військових справах і навіть комунальному господарстві). Цей набір і є тим, що сьогодні називають географічною інформаційною системою (скорочено просто ГІС).

Географічна інформаційна система — не просто засіб представлення, збереження та подання даних про властивості земної поверхні. ГІС дозволяє аналізувати та обробляти ці дані в інтерактивному режимі (тобто в доступному для нас із вами вигляді), а також прогнозувати подальші події.

Отже, ГІС — це система для роботи з даними, які орієнтовані у просторі та мають своє місце в ньому, таку собі точну «адресу», — координати.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

ВСТУП

<i>Урок 1</i>	Географія — наука про Землю	5
<i>Урок 2</i>	Географічні дослідження	9

РОЗДІЛ I. РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАТЬ ПРО ЗЕМЛЮ

<i>Урок 3</i>	Уявлення про Землю в давнину	14
<i>Урок 4</i>	Відкриття нових земель	20
<i>Урок 5</i>	Навколосвітні подорожі	27
<i>Урок 6</i>	Сучасні дослідження	34
<i>Урок 7</i>	Розвиток географічних знань про Землю. Урок підсумкового контролю знань, умінь та навичок (проводиться на розсуд учителя)	36
<i>Урок 7</i>	Розвиток географічних знань про Землю (альтернативний варіант)	40

РОЗДІЛ 2. ЗЕМЛЯ НА ПЛАНІ І КАРТІ

<i>Урок 8</i>	Орієнтування на місцевості	44
<i>Урок 9</i>	Поняття про азимут	49
<i>Урок 10</i>	Способи зображення Землі	53
<i>Урок 11</i>	Масштаб та його види	58
<i>Урок 12</i>	План місцевості	62
<i>Урок 13</i>	Складання плану за допомогою умовних топографічних знаків ..	66
<i>Урок 14</i>	Географічні карти	69
<i>Урок 15</i>	Види географічних карт	74
<i>Урок 16</i>	Градусна сітка на глобусі й географічній карті	78
<i>Урок 17</i>	Географічні координати	83
<i>Урок 18</i>	Визначення географічних координат і відстаней за географічною картою. Практична робота № 3	89
<i>Урок 19</i>	Способи зображення Землі, градусна сітка Землі. Урок підсумкового контролю знань, умінь та навичок (проводиться на розсуд учителя)	92
<i>Урок 19*</i>	Подорож географічною картою і планом місцевості (альтернативний варіант)	96

РОЗДІЛ 3. ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ

<i>Урок 20</i>	Внутрішня будова Землі	101
<i>Урок 21</i>	Будова літосфери, її властивості. Літосферні плити	106
<i>Урок 22</i>	Рухи земної кори	110
<i>Урок 23</i>	Землетруси	115

<i>Урок 24</i>	Вулканізм і вулкани. Гейзери	120
<i>Урок 25</i>	Зовнішні процеси, що зумовлюють зміни земної кори	125
<i>Урок 26</i>	Абсолютна і відносна висота місцевості	131
<i>Урок 27</i>	Основні форми рельєфу землі. Рівнини	136
<i>Урок 28</i>	Основні форми рельєфу землі. Гори	140
<i>Урок 29</i>	Рельєф дна океану	145
<i>Урок 30</i>	Унікальні форми рельєфу земної кулі, їх охорона	149
<i>Урок 31</i>	Літосфера. Урок підсумкового контролю знань, умінь та навичок*	153
<i>Урок 32</i>	Будова атмосфери	158
<i>Урок 33</i>	Температура повітря	163
<i>Урок 34</i>	Теплові пояси Землі	167
<i>Урок 35</i>	Атмосферний тиск	171
<i>Урок 36</i>	Вітер	177
<i>Урок 37</i>	Вода в атмосфері	181
<i>Урок 38</i>	Атмосферні опади	187
<i>Урок 39</i>	Погода	194
<i>Урок 40</i>	Клімат	199
<i>Урок 41</i>	Вплив людини на атмосферу і клімат	205
<i>Урок 42</i>	Атмосфера. Урок підсумкового контролю знань, умінь та навичок* (проводиться на розсуд учителя)	208
<i>Урок 43</i>	Гідросфера та її основні частини	212
<i>Урок 44</i>	Світовий океан та його частини	217
<i>Урок 45</i>	Властивості вод Світового океану (проводиться на розсуд учителя)	222
<i>Урок 46</i>	Рухи води в океані	227
<i>Урок 47</i>	Багатства Світового океану. Океан та людина	232
<i>Урок 48</i>	Води суходолу. Річки	237
<i>Урок 49</i>	Живлення, водний режим і робота річок	243
<i>Урок 50</i>	Озера. Штучні водойми	247
<i>Урок 51</i>	Болота	252
<i>Урок 52</i>	Льодовики та багаторічна мерзлота	257
<i>Урок 53</i>	Підземні води. Значення вод суходолу для природи і людини	261
<i>Урок 54</i>	Гідросфера. Узагальнення (проводиться на розсуд учителя)	266
<i>Урок 55</i>	Гідросфера. Урок підсумкового контролю знань, умінь та навичок (проводиться на розсуд учителя)	269
<i>Урок 56</i>	Біосфера	273
<i>Урок 57</i>	Ґрунти	278
<i>Урок 58</i>	Природні комплекси. Географічна оболонка	282
<i>Урок 59</i>	Зональні й а зональні природні комплекси. Природні зони Землі	286

РОЗДІЛ IV. ПЛАНЕТА ЛЮДЕЙ

<i>Урок 60</i>	Кількість і розміщення. Людські раси	290
<i>Урок 61</i>	Народи та держави	295
<i>Урок 62</i>	Зміни природи під впливом господарської діяльності людини	300
<i>Урок 63</i>	Використання природних багатств людиною	304
<i>Урок 64</i>	Урок-захист міні-проектів з утилізації побутових відходів	308
<i>Урок 65</i>	Підсумковий урок (проводиться на розсуд учителя)	311

ЛІТЕРАТУРА	315
-------------------------	-----